

icəraçılığı ilə bağlıdır. Müəllif hər iki cild-də təhsilin əlaqədar olduğu bütün sahələri işıqlandırdıqca bu işləri görən insanları öndə təqdim edir. Fikrimcə, bu əsərdə insan amilinin avanqard mövqədə verilməsi tarixən görülmüş işlərin sosial mahiyyətini və cəmiyyət üçün yararlılığını ortaya qoyan əsas məqamlardan biridir.

Müəllif "Azərbaycanda ali məktəblərin inkişaf tarixindən" adlandırdığı hissədə ali məktəblərin meydana çıxmasında və onlara rəhbərlik edilməsində fəallıq göstərən insanların bir qrupunu oxucusuna təqdim edir. Onlar kimlərdir? Tağı Şahbazi, Ü. Hacıbəyov, M.Ələkbərlı, B.Həsənbəyov, Ə.Əliyev, C.Ələsgərov, Ş.Əliyev, A.Qarayev, C.X.Hacıyev, Y.Məmmədəliyev, Ş.Mehdiyev, M.Əliyev və digər görkəmli elm-təhsil xadimləri. Müəllif ali təhsil ocaqlarının işindən bəhs edərkən, məzun potensialını da aşkarlayır. Ali məktəbləri bitirmiş ixtisaslı kadrlardan bəzilərinin praktik fəaliyyətini örmək olaraq təqdim edən müəllif, sanki keçilmiş tarixi yolun bu gün və gələcək üçün əhəmiyyətli rol oynadığını göstərir. Yalnız Bakı Dövlət Universitetinin məzunlarından bir neçəsinə diqqət yetirsək, bu mənzərənin necəliyini təəvvür edə bilərik. Kimdir o məzunlar? Heydər Əlirza oğlu Əliyev, Abdulla Qarayev, Yusif Məmmədəliyev, Anar Rzayev, Arif Heydərov, Bəxtiyar Vahabzadə, Cəlal Əliyev, Elçin Əfəndiyev və digər görkəmli elm, təhsil, təşərrüfat xadimləri.

Kitabın məziyyətlərindən biri də burada Azərbaycanda ali siyasi və ali hərbi təhsilin meydana çıxması və inkişafı ilə əlaqədar maraqlı faktların aşkarlanması və təhlilidir. M.Mərdanov Bakı Ali Partiya Məktəbi, Xəzər Ali Dənizçilik Məktəbi, Bakı Birləşmiş Komandirlər Məktəbi haqqında söhbət açaraq, bu məktəblərin siyasi və hərbi kadrlar hazırlığında xidmətlərini təqdim edir.

Müəllifin ali təhsil məsələlərindən danışarkən pedaqoji kadrların ixtisasatır-

ma, yenidən hazırlanma problemlərinə diqqət yetirməsi, eləcə də pedaqoji istiqamətdə elmi-tədqiqat işlərinə yer ayırması təhsil tarixinin bütöv anlaşılmasına, mövzuya tamliq gətirməsinə imkan verir. O cümlədən kitabda Azərbaycanda pedaqoji mətbuatının, elmi-pedaqoji kitabxanasının, xalq maarifi muzeyinin yaradılması və inkişafı məsələlərinin ayrıca fəsilə təqdim edilməsi əsərin sistem bütövlüyünü, problemə düzgün elmi yanaşmanı təcəssüm etdirir.

Əməkdar elm xadimi, professor Misir Mərdanovun "Azərbaycan təhsil tarixi" ikicildliyinin təhlili göstərir ki, əsər geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş, zəngin faktlar əsasında yazılmış ensiklopedik nəşrdir. İndiyə qədər ümum-təhsil, texniki-peşə və ali peşə təhsili tarixi ayrı-ayrı tədqiqat əsərlərində, kitablarda şərh olunmuşdur. Müəllif ilk dəfə olaraq Azərbaycan təhsil tarixinə bütün məsələləri əhatə edən geniş dairədə yanaşmış, fundamental əsər hazırlaya bilmişdir. Müəllifin təhsil tarixinə aid məsələlərin şərhini daha geniş arealda verməsi də diqqətçəkən məsələlərdəndir. O, indiki Ermənistan ərazisində, Gürcüstanda, Dağıstanda Azərbaycan dilli məktəblərin fəaliyyəti haqqında da geniş məlumat verməklə, Azərbaycan təhsil tarixinin coğrafiyasını ilk dəfə olaraq mükəmməl səviyyədə təqdim etmişdir.

Kitabda istifadə edilən mənbələrin çoxluğu, arxiv materiallarının zənginliyi, o cümlədən şəkillərdən, sxem və cədvəllərdən istifadə edilməsi, əsərin sonunda verilmiş ən mühüm hadisələrin xronikası və ad göstəricisi əsərin elmi sanbalına dəlalət edir.

Yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, əməkdar elm xadimi, professor Misir Mərdanovun gərgin zəhməti hesabına ərsəyə gətirdiyi ikicildlik "Azərbaycan təhsil tarixi" kitabı dəyərli ensiklopedik nəşrdir.

Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişaf tarixindən Fərrux Rüstəmov pedaqoji elmlər doktoru, professor

Açar sözlər: əsnaf, kargər, şagird.

Ключевые слова: мастер, помощник мастера, ученик.

Key words: master, assistant of the master, pupil.

Azərbaycanda sənətkar təşkilatlarının meydana gəlməsi ilə peşə təhsili sistemli xarakter almağa başladı ki, bu da islamdan əvvəlki dövrə - Sasanilər imperiyasının hökmrənliyi dövrünə təsadüf edirdi. Sənətkar təşkilatlarının fəaliyyətində istehsal və satış funksiyaları mühüm rol oynayır. Bu təşkilatlar müxtəlif mənbələrdə sex, həmkar və əsnaf kimi təqdim olunur. "Əsnaf" ərəb dilində "sınıf" mənasını verir. XVIII əsrdə "əsnaf" ticarətlə və digər peşə ilə məşğul olanları da əhatə edirdi. Əsnafın təşkilində peşə prinsipi əsas rol oynayır. "İstehsal edilmiş məhsulu daha yaxşı satmaq və eyni zamanda yerli feodalların özbaşınalığına qarşı birgə mübarizə aparmaq zərurəti sənətkarları eyni məhəllədə məskunlaşmağa və əsnafda birləşməyə məcbur edirdi" (7). Bütün müsəlman Şərqiində olduğu kimi, xanlıqlar dövründə Azərbaycan şəhərlərində də bu prinsip əsasında təşkil edilmiş çoxlu sənətkar təşkilatları mövcud idi (4). Sənətkar təşkilatlarının yaradılmasında milli-ənənəvi mənsubiyyət də mühüm rol oynayır. Sənətkar təşkilatlarının daxili həyatında, təşkilatın üzvlərinin əxlaq və davranış qaydalarının tənzimlənməsində islam dini böyük rol oynayır. Hər bir əsnafın özünəməxsus risaləsi var idi. Dəmirçilərin, toxucuların, bəyaqçıların, dülğərlərin risalələrinin hamısı vahid formada tərtib edilirdi. Əvvəlcə, Allah tərif edilir, sonra sənətin yaranma tarixi, islam dininin əsas müddəaları, mü-

səlman aləmində baş vermiş mühüm hadisələr, sonra isə sənətkarların davranış qaydaları, usta-şagird münasibətləri, ağsaqqalların təşkilatlardakı rolu və ustalığa qəbulun şərtləri şərh olunurdu.

Ustalarla şagirdlərin münasibətlərinin tənzimlənməsinə fütüvvatnamə və risalələrdə geniş yer verilir. XVIII-XIX əsrlərdə tərtib edilmiş risalələrdən fərqli olaraq, fütüvvatnamələr həm xalq, həm də sənətkarlar üçün mənəvi rəhbərlik meyari hesab edilirdi (11).

Avropa ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da usta öz şagirdlərinin həm peşə hazırlığına, həm də ibtidai təhsil almasına, mənəvi cəhətdən yetkin olmasına görə məsuliyyət daşıyırdı. XIX əsrin əvvəllərində tərtib edilmiş fütüvvatnamələrdən birində şagird-usta münasibətləri 19 maddədə öz əksini tapmışdır. Orada göstərilirdi ki, hər bir usta öz şagirdinə peşəsinin sirləri ilə yanaşı, şəriət, təriqət və mərifət qaydalarını da öyrətməli idi. Qeyd edək ki, Avropa ölkələrində çox zaman bu işi başqaları görürdü, yəni ustanın savadı az olduğundan uşaqlar yazmağı və oxumağı öyrənmək üçün başqa müəllimin yanına gətirməli olurdular.

Sənətin xüsusiyyətlərindən və bəzə sənətkarlıq məhsullarına tələbatın səviyyəsindən asılı olaraq hər bir usta özünə bir və yaxud bir neçə şagird götürə bilərdi. Əsnaflarda şagirdlərin sayını məhdudlaşdıran heç bir qadağa yox idi, şagirdlərin sayına ciddi əhəmiyyət verilmirdi. Hər bir usta istədiyi qədər şagird

göttürə bilirdi. Lakin yadelli işğalçıların tez-tez Azərbaycana basqın etməsi, ölkənin siyasi və iqtisadi böhran keçirtməsi çox şagird saxlamağa imkan vermirdi. XVII əsrin ikinci yarısında Azərbaycan şəhərlərində bir neçə şagird və kargər usta küməkçisi saxlamağa, beləliklə də, başqa sənətkarlar arasında rəqəbat yaratmağa iqtidarı olan varlı sənətkar az tapmaq olardı.

Deməli, şagirdlərin sayı ilə bağlı qanuni məhdudiyyət yox idi. Əksər hallarda sənətkarlar öz təsərrüfatlarını idarə etmək üçün bir şagird və bir kargərlə kifayətlənirdi. Ustanın əldə etdiyi və qazancla bir neçə şagirdi saxlayıb, geyindirməyin və yedirtməyin faydası yox idi.

Usta öz şagirdini düzgün olmayan hərəkətinə görə cəzalandırmaq hüququna malik idi. Bununla belə ustanın şagirdi gücü çatmayan işlərə buyurmağa ixtiyarı yox idi. Şagird öz ustasına namusla xidmət etməli, onu aldatmamalı, malını oğurlamamalı və onunla nəzakətlə davranmalı idi (7.s. 276, 10.s. 311-312).

Qeyd etmək lazımdır ki, peşə öyrənmə şagirdlərin vəziyyəti bilavasitə onların məşqul olduğu istehsalın xarakterindən asılı idi. Sənətin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq şagirdliyə (şəyirdliyə) qəbul edilən uşaqların yaşları müxtəlif idi. Dərzi, başmaqçı olmaq üçün şagirdliyə 9 yaşından 13 yaşına qədər olan uşaqlar qəbul edilirdilər.

Dəmirçi, miskər və ya dabbaqları isə bu yaşda olan uşaqlar qane etmirdi, çünki bu peşələr zəruri bacarıqdan başqa, fiziki qüvvə də tələb edirdi. Ona görə də onlar yalnız 16-17 yaşında olan oğlan uşaqlarını şagirdliyə qəbul edirdilər. Şagirdliyə qəbul edilən yeniyyətəmlərin valideynləri, adətən, ustamüəllim üçün xələt göndərirdilər.

Usta-şagird münasibətləri şagirdin valideynləri ilə, valideyn olmadıqda isə

qohumları və ya qəyyumları ilə usta arasında bağlanmış müqavilə əsasında tənzimlənirdi. Müqavilənin məzmunu peşənin xarakterinə uyğun müəyyənləşdirilirdi. O dövrdə uşağın valideyni ilə bağlanan müqavilələrdən birinin məzmununa diqqət yetirək:

"Mən aşağıda qol yazıram Nuxa sakini Əbdül Kərim Məhəmməd həsən oğlu, oğlum Babanı həmin 1200-cü ilin səfər ayının əvvəlində başmaqçılıq peşəsi öyrətmək üçün öz həmsəhərlim usta Əhməd Həsən oğlunun yanına şagird qoydum.

Üç ilin müddətinə bu şərtlə ki, oğluma hər il ustası iki cüt ayaqqabı, bir cüt corab, bir ədəd papaq və günorta yeməyini hər gün ödəsin. Oğluma dükən işlərini və ustanın ev işlərini hər gün gördürməkdə usta Əhmədin ustalıq haqqı vardır. Bu şirutnamənin ustakər imzası ilə bir surəti mənə və bir surəti Əhməddə qalacaqdır.

İmzalar: 1) Əbdül Kərim-barmaq basdım

2) Usta Əhməd-barmaq basdım

Ustagir: "Möhürlə təsdiq etdim" (13).

Bu məlumatdan aydın olur ki, usta hər il öz şagirdinə iki cüt ayaqqabı, bir cüt corab, bir ədəd papaq verməyi və onu hər gün günorta yeməyi ilə təmin etməyi öhdəsinə götürürdü. Şagird isə bunun müqabilində ustanın bütün tapşırıqlarını yerinə yetirməli idi. Qəbul edilmiş qaydalara əsasən, usta öz şagirdini öyrətdiyinə görə heç zaman əmək haqqı almırdı. Maraqlı orasındır ki, Qərbi Avropa ölkələrində bunun əksinə olaraq şagirdin valideyni təhsil müddəti ərzində ustaya müəyyən edilmiş qaydada və miqdarda haqq ödəməli idi. Əsnaflarda isə ustanın şagirdi öyrətməyə sərf etdiyi zəhmət, əksər hallarda simvolik xarakter daşıyan hədiyyələrlə qiymətləndirilir. Adətən xələt adlandırılan bu hədiyyə yüksək keyfiyyətli şal və yaxud mahud parçadan ibarət olurdu (12).

Şagirdin öz ustasından şikayət etməyə ixtiyarı yox idi. Əbu barədə yalnız evdə öz valideynlərinə deyə bilirdi. Arada olan narazılıq valideynlə usta həll edirdi.

Şagird usta yanında təhsilinin ilk mərhələsindən sonra müəyyən miqdarda əmək haqqı ala bilirdi. Əmək haqqının miqdarının müəyyənləşdirilməsində usta həlledici rol oynayırdı. Lakin o, bu sahədə qəbul edilmiş qaydalardan kənara çıxıb bilməzdi (13, 1). Şagirdin öz təhsilinin ilk mərhələsində əmək haqqı almağa iddia etməyə haqqı yox idi. Bu mərhələdə o, müştərilərə göstərdiyi xidmət müqabilində "şagirdanə" adlandırılan kiçik məbləğlə kifayətlənirdi. Yalnız sənətin sirlərinə müəyyən qədər yiyələndikdən sonra şagird üçün sabit əmək haqqı müəyyənləşdirilirdi (12, s. 111).

Mənbələrdə "şagirdanə" pullarının verilməsi iki dövrə bölünür: şagirdin işi bilmədiyi və təcrübəsiz olduğu birinci dövr. Bu zaman şagird hələ sənətin texnikasını bilmir, ciddi iş görməyi bacarmır və təbii ki, belə olduqda onun əməyi də məhsuldar olmurdu. Bu dövrdə şagird haqq almırdı və buna iddia da edə bilməzdi. Lakin usta şirnikləşdirmək məqsədilə cüzi də olsa ona "şagirdanə" verərdi. İkinci dövrdə isə şagirdin nisbətən təcrübə əldə etdiyi dövr idi. Bu zaman şagird sənəti tam öyrənməsi olmasa da, bəzi işləri yerinə yetirməyi bacarırdı. "Şagirdanə" əsnaf xəzinəsindən verilmirdi. Adətən, dükandan mal satılarkən, şagird özü alıcıya mütləq edərək ondan "şagirdanə" istəyirdi. Alıcı da yerli adətə görə, şagirdin xahişini rədd etmir, ona müəyyən qədər qəpik-quruş verərdi.

Şagird usta yanında təhsilini başa vurduqdan sonra yarım usta və yaxud kargə adını alırdı. Bunun üçün usta öz şagirdini əsnaf yığıncağının üzvlərinə təqdim edərək onun sənəti nə dərəcədə məhsuldar barədə məlumat verirdi. Əsnaf üzvlərinin fikri müsbət olduqda,

şagird əsnaf kassasına müəyyən qədər pul ödəyir və bununla kargər adını alırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, kargər kateqoriyalı işçilər heç də hər yerdə və həmişə mövcud olmamışlar. İstehsalın müəyyən sahəsində ustaların sayının artması nəticəsində rəqəbatın güclənməsindən ehtiyat edən əsnafılar öz sıralarına yeni ustaların qəbul edilməsini məhdudlaşdırırdı. Beləliklə də, sənətin sirlərinə yiyələnən şagird usta deyil, kargər adını alırdı.

Şagirdlər kargərliyə təntənəli bir şərəitdə keçirdilər. Kargər olmaq üçün ustanın şagird haqqında rəyi olmalı, sex başçıları tərəfindən şagirdlərin işlərinə baxış keçirilməli, şagirdlər əsnaf və ya həmkar xəzinəsinə müəyyən məbləğdə pul verməli, ustalara və sex başçılarına qonaq etməli idilər.

Yeniyyətəmlərin şagirdlik müddəti müqavilədə, adətən, üç-dörd il göstərilirdi. Bu müddət yetərli olmurdu, bəzən on ilədək uzanırdı. Şagirdlik müddəti əslində sənətin xarakterindən, şagirdin sənəti necə qavramasından, yəni şagirdin qabiliyyətindən və həmçinin ustanın istəyindən asılı idi. Şəkidə başmaqçılıq sənətini öyrənmək üçün müəyyən edilmiş üç illik şagirdlik müddəti "usta" adını almaq üçün kifayət etmirdi. Şagirdlər bu müddət ərzində yalnız "sənətin bəzi asan və müqəddimə işlərini" (13, s. 21) mənimseyə bildirdilər.

Şagirdlikdən kargərliyə qəbul məsələsində Qərbi Avropa sexləri ilə Şərq əsnafı arasında elə bir ciddi fərq yox idi. Şagirdin öyrəndiyi sənət üzrə zəruri bilik və vərdislərə yiyələndiyinə əmin olduqdan sonra, əsnaf və yaxud sex ona kargər adı verirdi. Bəzi hallarda kargərliyə namizəd əsnaf ustalarından birinin nəzarəti altında öyrəndiyi sənətə aid nümunə hazırlamalı idi. Belə hal Qərbi Avropa sexlərində geniş yayılmışdı. Bu sınağın əsas məqsədi iddiaçının öz sənətinin sirlərinə nə dərəcədə yiyələndiyini müəyyənləşdirmək idi.

Ustalar şagirdlərə kargər olmaqda maneə törədərək mümkün qədər özlərini yaxın gələcəkdə usta ola biləcək cavan rəqiblərdən mühafizə etməyə cəhd edirdilər.

İddiacının əl işi əsnaf üzvlərini razı saldıqı təqdirdə ustanın onun haqqında rəyi dinlənir və yalnız bundan sonra şagird kargər adına layiq görülürdü.

Kargər adını almış şəxs şagirdlə müqayisədə bir sıra üstünlüklərə malik idi. Belə ki, o, bundan sonra sabit qayda-da ödənilən əmək haqqı alır və istədiyi vaxt bir ustanın yanında digərinin yanına keçmək hüququ qazanırdı. Əsnaf qaydalarının o qədər də ciddi olmadığı Şərq ölkələrində kargər adını almış şəxsin qısa müddət ərzində özünə emalatxana açıb müstəqil usta kimi fəaliyyət göstərməsi də mümkündür.

Vəzifəyə başlamazdan əvvəl, usta ilə kargər arasında xüsusi müqavilə bağlanırdı. Müqavilələr adətən aşağıdakı məzmununda olurdu:

"Mən, aşağıda qol yazdıran Nuxa sakini başmaqçı usta Rəşul Əhməd oğlu var, verirəm bu şirtnaməni öz həmsəhərlim Baba namə ol xüsusdakı həmin 1203-cü ilin səfər ayının əvvəlində başlamış 3 ilin müddətində məzkur şagirdimi yanımda kargər saxladım ki, başmaqçılıq sənətini kamillincə öyrənsin. Yəni müstəqil bir bişkin usta kimi "biçim-tükim" bilsin. Bu şərt ilə ki, mənim borcum hər il ona iki cüt ayaqqabı, bir cüt corab, bir papaq və iki dəst paltar, 60 manat nəgd pul verməkdir.

Kargərimin borcudur ki, gecə-gündüz mənim üçün işləsin. Bunun istehlakı üçün və dəstəxt bilmədiyim üçün qol, əvəzinə barmağımı basdım.

Ustaların imzası"

Müqavilə bağlandıqdan sonra usta, uzun müddət kargərə müstəqil bir işi etibar etməzdi. Şuşada papaqçı dükanında kargərə yalnız tikilişi etibar edirdilər. Ustalar kargərlərə sənət öyrətməkdən

başqa, onların əxlaq və davranışlarına da nəzarət etməli idilər.

Səfil həyat sürən gənclər kargər ola bilməzdilər. Qərbi Avropa səxslərində olduğu kimi, Şərqdə də kargərlərin müqəddəratı ustalardan asılı idi.

Kargər, bəzi hallarda isə şagird pilləsini başa vuran hər bir şəxs usta adını alırdı. Bu ada layiq görülmüş şəxs öz sənətinin ən kamil bilicisi sayılırdı. Kargər kimi, usta adının verilməsi də əsnafın səlahiyyətləmə daxil idi. Əsnafın bütün üzvlərinin iştirakı ilə keçirilən ustalığa qəbul mərasimi çox təntənəli xarakter daşıyırdı. Kargərin mənəvi rəhbəri hesab edilən usta onu əsnaf üzvlərinə təqdim edirdi. Bundan sonra iddiaçıya onun daxili təmizliyini və əxlaqi kamilliyini aydınlaşdırmaq üçün çoxlu suallar verilir. Bu sınaqdan müvəffəqiyyətlə çıxan şəxs ustalığa qəbul edilirdi.

Usta adını almış şəxs şəhər başqısı-nın razılığı ilə özünə emalatxana açıb, sənətlə məşğul olmaq hüququ qazanırdı. Bu zaman o, şəhər xəzinəsinə müəyyən məbləğdə pul ödəməli idi. Hər bir ustanın əsnaf tərəfindən müəyyən edilmiş hüquq və vəzifələri var idi. Əsnaf daxilindəki bütün vəzifələri tutmaq və əsnaf yığıncağında müzakirə edilən istənilən məsələyə öz münasibətini bildirmək hüququna malik olan usta, eyni zamanda əsnafda xüsusi qaydalarla əməl etməli, ilk növbədə isə öz həmkarına ziyan vuran hərəkətlərdən çəkinməli idi. Ustaya öz həmkarlarının kargər və şagirdini, eləcə də sifarişçi və alıcısını öldürən almaq qadağan edilirdi. Belə hərəkətlərə yol verən usta cərimə edilir və yaxud bir neçə günlüyə əsnafdan qovulurdu.

Beləliklə, orta əsr Azərbaycan şəhərlərinin səxslərində iki cür kargər "institutunun" mövcud olduğunu görürük: 1) şagirdlikdən yarımustalığa keçən kargər, 2) usta kargər.

Sənətin bütün sirlərini öyrənmək, peşəkar usta olmaq üçün uzun müddət vaxt tələb olunurdu.

Göründüyü kimi, XVIII əsrdə Azərbaycanda sistemli peşə təhsili mövcud olmuşdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Ağamalı F.R. XVIII əsrin II yarısı–XIX əsrin əvvəllərində Quzey Azərbaycan xanlıqlarının sosial-iqtisadi vəziyyəti. Bakı: Azərbaycan ensiklopediyası, NPB, 1999, 304 s.

2. Cənubi Azərbaycan tarixinin öçerkləri (1828-1917). Bakı: Elm, 1985, 316 s.

3. Dəlili H.A. Urmiyə xanlığının tarixi öçerki (XVIII əsrin II Yarısında – XIX əsrin 30-cu illərində). Tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiya. Bakı: 1967, 278 s.

4. Əliyev F. Şimali Azərbaycan şəhərləri. Bakı: Azərbaycan EA nəşriyyatı, 1960, 135 s.

5. Əlizadə A.M. XVIII əsrin I yarısında Şimali Azərbaycanda sənətkarlıq. Tarix elml. nam. alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı: 1996, 23 s.

6. Mustafayev A.N. Şirvanın maddi mədəniyyəti. Bakı: Elm, 1977, 158 s.

7. Mustafayev S. Xanlıqlar dövründə Azərbaycanda sənətkarlıq. Tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilən dissertasiya. Bakı: 2004

8. Mustafayev N. Cənubi Azərbaycan xanlıqları. Bakı: Azərşə, 1995, 96 s.

9. Onullahi F.L. XIII–XVII əsrlərdə Təbriz şəhərinin tarixi. Bakı: Elm, 1982, 279 s.

10. Гордлевский В.А. О футуветнаме. Справка. Избранные сочинения. Исторические работы, т. I. Москва, Изд-во Восточной литературы, 1960

11. Гейдаров М.Х. Социально-экономические отношения и ремесленные

организации в городах Азербайджана в XVIII–XIX вв. Баку, Елм, 1987

12. Егизаров С.А. Исследования по истории учреждений в Закавказье, ч. II, Городские цехи, Казань, 1891

13. Эфендизаде Р. Материалы о цеховом устройстве в городе Нухе в начале XIX в. НАИИ НАН Азербайджана, инв. 10

14. Петрушевский И.П. Очерки по истории феодальных отношений в Азербайджане и Армении в XVIII – нач. XIX вв. Ленинград, Изд-во Ленинградского Университета, 1949, 382 с.

15. Пигулевская Н.В. Византия и Иран на рубеже VI и VII вв. Москва-Ленинград, Изд-во АН СССР, 1959

Рәйғи: akad. H.Əhmədov

Ф.Рустамов

Об истории развития профессионального образования в Азербайджане

Резюме

В статье говорится о развитии и содержании профессионального образования в XVIII веке, рассматриваются условия приёма в ученики, а также взаимоотношения ученика и мастера.

F.Rustamov

About history of develop professional education in Azerbaijan

Summary

In article is spoken about the development and contents of professional education in XVIII century, reviced the conditions of accepting to studing at the same time interrelations between students and master.